

«ДОНЕЦЬКИЙ МЕМОРІАЛ»

ДОТРИМАННЯ ПРАВ УВ'ЯЗНЕНИХ В УКРАЇНІ-2020

ШІСТНАДЦЯТА ЩОРІЧНА ДОПОВІДЬ
“ДОНЕЦЬКОГО МЕМОРІАЛУ”

КИЇВ

2024

ДОТРИМАННЯ ПРАВ
УВ'ЯЗНЕНИХ В УКРАЇНІ-2020.
Шістнадцята щорічна доповідь. -
“Донецький Меморіал”, Київ, 2024,
19 стор.

Щорічна шістнадцята Доповідь „Дотримання прав ув'язнених в Україні-2020” підготовлена громадською організацією „Донецький Меморіал”. Доповідь містить огляд подій у діяльності кримінально-виконавчої системи України, які сталися протягом 2020 року. В ній традиційно наведена статистична інформація, яка відображає стан діяльності системи у 2020 році, а також наведені приклади порушень прав людини, надана інформація про умови тримання ув'язнених осіб, висвітлені питання законодавства у сфері виконання кримінальних покарань.

Доповідь містить аналіз та оцінки дій влади у кримінально-виконавчій системі через призму дотримання прав людини.

Текст Доповіді розміщено на інтернет-сайті www.ukrprison.org.ua

КОНТАКТИ «ДОНЕЦЬКОГО МЕМОРІАЛУ»:

тел. 380-97-907-06-49

Web-сайт www.ukrprison.org.ua e-mail: pfbuk@i.ua

ВСТУП

1. Шістнадцята щорічна Доповідь **„Дотримання прав ув'язнених в Україні-2020”** підготовлена правозахисною організацією **„Донецький Меморіал”**. Вона містить факти та інформацію щодо дотримання прав людини в місцях несвободи, перш за все – в установах Державної кримінально-виконавчої системи (ДКВС) України. В цій Доповіді відображені зміни та події, які відбувалися у сфері дотримання прав ув'язнених – засуджених та осіб, взятих під варту – протягом 2020 року.

Основними джерелами інформації для Доповіді стали результати виконуваних організацією досліджень, виступи експертів, відповіді державних установ за запитами **„Донецького Меморіалу”**, публікації у ЗМІ, в тому числі в Інтернет-виданнях.

2. У Доповіді не відображено всіх проблем, які існують у відомстві. Автор віддає перевагу огляду питань, що стосуються дотримання прав людини. Низка проблем в діяльності кримінально-виконавчої системи детально висвітлена у попередніх Доповідях.

Як завжди, окремі питання у Доповіді розглянуті детальніше. Цього року це проблеми удосконалення законодавства, умов тримання ув'язнених та поводження з ними, питання реагування омбудсмена на факти катувань в колоніях, події на окупованих територіях.

Хоча обмеженість у ресурсах для складання Доповіді не дозволила зробити дослідження більш охоплюючим, ця Доповідь містить основні статистичні відомості, які відображають стан та діяльність ДКВС, а також тенденції у сфері дотримання прав людини.

Автор Доповіді висловлює подяку Департаменту з питань виконання кримінальних покарань Мінюсту України, Центру охорони здоров'я ДКВС України, Центру пробації, Національній поліції України, Міністерству оборони України, Службі безпеки України, Міністерству освіти і науки України, Офісу Генерального прокурора України, Офісу Президента України, які надавали інформацію за запитами **«Донецького Меморіалу»** щодо осіб, позбавлених волі, які перебувають в установах відомства, або до яких відомство має стосунок.. Отримана від них інформація широко використана при укладанні даної Доповіді.

3. Автор даної Доповіді, як і раніше, не виключає, що деякі наведені факти не мають гарантованого підтвердження, а певні висновки є дискусійними. Автор також сподівається на розуміння того, що дане дослідження може бути більш охоплюючим та детальним, проте впевнений, що видання даного огляду діяльності кримінально-виконавчої системи країни в даному обсязі є доцільним, виправданим та буде корисним.

КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧА СИСТЕМА Ув'язнені та засуджені. Статистичний огляд

4. В місцях позбавлення волі кримінально-виконавчої системи України, які контролюються українською владою, тобто без установ Криму та окупованої частини Донецької та Луганської областей, згідно даним, повідомленим **«Донецькому Меморіалу»** Адміністрацією кримінально-виконавчої служби України, станом на 01.01.2021 року трималося 49823 особи (лист ДКВСУ № 3/1-32-21/5-Пі від 26.01.2021 р., тут і надалі в дужках – станом на 01.01.2020 р. – 52863 осіб). За рік чисельність осіб в місцях позбавлення волі зменшилась на 3040 осіб (2215), або на – 5,75% (– 4,02%).

5. Динаміка чисельності осіб в установах кримінально-виконавчої системи за останні сім років наведена у наступній таблиці 1.

Таблиця 1

	Загальна чисельність осіб в установах кримінально-виконавчої служби	Зміна чисельності осіб в установах кримінально-виконавчої служби у % до попереднього року
01.01.2005	188 465	- 1,68
01.01.2014	126 937	- 13,71%
01.01.2015	73 431 (89 тис.*)	- 42,15% (-30%*)
01.01.2016	69 997 (80 тис.*)	- 4,68% (- 10%*)
01.01.2017	60 399	-13,17%
01.01.2018	57 100	- 5,46%
01.01.2019	55 078	- 3,54%
01.01.2020	52 863	- 4,02%
01.01.2021	49 823	- 5,75%

* орієнтовні дані з урахуванням установ на окупованій території Донбасу.

6. Показник числа в'язнів на 100 тис. населення для України складає 120. Він розрахований, виходячи з чисельності населення України, яка згідно з офіційними даними станом на 1 січня 2021 року становила 41,6 мільйона осіб.

7. Під вартою у 12 діючих слідчих ізоляторах та 17 установах виконання покарань з функцією СІЗО станом на 01.01.2021 р. перебувало 16673 осіб, отже число всіх осіб, які тримаються під вартою, зменшилось на 829 осіб (роком раніше зменшилось на 528 осіб), або на -4,74% (- 2,93%).

8. У 2020 році не потрапили до установ виконання покарань з СІЗО та були звільнені з них 8 656 осіб (минулого року – 9 369 осіб). Серед головних причин, з яких особи звільнялися з СІЗО впродовж 2020 року – зміна запобіжного заходу на більш м'який – 4629 осіб (рік тому – 4998 особа), призначення покарання у вигляді позбавлення волі, але на відносно короткий термін – як правило, такий, який утримувана особа вже відбула, перебуваючи у СІЗО – 471 особа (546 осіб), а також призначення їм покарань, не пов'язаних з позбавленням волі – 943 особа (рік тому – 1001 особа), у зв'язку з припиненням справ судами та за виправдувальними вироками – 30 осіб (рік тому – 31 особа).

Статистичні дані щодо причин звільнення осіб з СІЗО в останні роки наведені у таблиці 2.

Таблиця 2

З СІЗО було звільнено	2004	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Усього	14 186	біля 6,7 тис.	8 365	2745	8788	9369	8656
У зв'язку із застосуванням судами покарань, не пов'язаних з позбавленням волі	8392	1576	1 347	381	1005	1001	943
У зв'язку зі зміною запобіжного заходу на більш м'який	2103	3528	3 666	1251	4571	4998	4629
У зв'язку із закінченням терміну покарання (в т.ч. УДЗ)	3604	1450	2 602	572	511	546	471
У зв'язку з припиненням справ судами та за виправдувальними вироками	46	103	77	11	41	31	30

9. Чисельність засуджених осіб за 2020 рік зменшилась з 35 361 до 33 150 засуджених, тобто на 2211 осіб (рік тому – на 1 687 осіб), або на – 6,25% (- 4,55%). З них саме у виховних колоніях для неповнолітніх відбувають покарання 65 осіб (рік тому – 88, в тому числі чотири дівчини), в тому числі дві дівчини, з них у віці до 18 років – 37 осіб (рік тому – 42 особи).

10. Чисельність засуджених жінок, які відбувають покарання у кримінально-виконавчих установах – 1478 (рік тому – 1 592 жінки).

11. Чисельність довічно ув'язнених осіб становила на 1 січня 2021 року 1541 (рік тому – 1536 осіб, три роки тому 1572 особи), в тому числі 23 жінки. Протягом року число довічно засуджених в'язнів зросло на 5 осіб. Між тим за даними Державної судової адміністрації у 2020 році стали чинними вироки до довічного покарання стосовно 27 осіб.

Варто зауважити, що в останні чотири роки число довічно засуджених зменшується попри те, що за даними Державної судової адміністрації щороку додається приблизно від 9 до 27 знову засуджених довічників. Ймовірна основна причина – через смертність засуджених.

На спеціальний запит щодо причин зниження числа довічно ув'язнених осіб Адміністрація ДКВС України повідомила листом від 11.02.2019 року, що у 2017 році вмерло 33 довічно ув'язнених особи, а в 2018 році – 27 осіб. Стільки ж довічників вмерло й у 2019 році.

12. Протягом 2020 року до установ поступило 12957 осіб, вибуло 12934 особи, вмерло 485 осіб. То ж мало бути зменшення осіб в установах на 462 особи, тоді як за іншими даними їх число зменшилось на 3040 осіб. Такі дива з підрахунком балансу числа ув'язнених на підставі даних, повідомлених ДКВС, виникали й у попередні роки. Так, протягом 2018 року до установ виконання покарань поступило 15557 осіб, а звільнилося 15343 особи. Тобто число мешканців в'язниць мало збільшитись за рік на 214 осіб. Між тим це число зменшилось на 222 особи.

Ті ж дива й у 2019 році: ДКВС повідомляє, що до установ поступило загалом 15265 осіб, звільнено 14039, вмерло 517 осіб. То ж баланс мав би бути таким: збільшення числа ув'язнених на 709 осіб. Але насправді їх стало менше на 2215 осіб. Ці розбіжності ДКВС має пояснити. Відповідний запит відомству спрямований.

13. Умовно-достроково у 2020 році було звільнено 4 400 осіб (рік тому – 4 895 осіб, чотири роки тому – 9 244 особи) із загального числа у 12 000 осіб, які формально підпадали під УДЗ (рік тому – 13 109 осіб). Це складає 36,67% від числа осіб, які формально підпадали під УДЗ. Варто зауважити, що цей показник складав рік тому – 37,34%, два роки тому – 37,8% три роки тому – 38,22%, чотири роки тому – 41,15%, п'ять років тому – 47,2%, шість років тому – 53,5%. Тенденція очевидна, і її причини те ж було б цікаво знати.

14. За інформацією, наданою Департаментом з питань громадянства, помилування, державних нагород Офісу Президента України, протягом 2020 року надійшло 975 (1121) клопотань про помилування 592 (688) засуджених. Комісією при Президентіві України у питаннях помилування протягом року проведено чотири (вісім) засідання, на яких розглянуто клопотання про помилування 269 (348) засуджених. Президент України у 2020 році видав два (вісім) укази про помилування 10 (97) засуджених осіб. У наданні інформації про те, яка частка з них була помилувана в рамках домовленостей про обміни заручників, а яка поза цими рамками, було відмовлено. Прес-конференцій, брифінгів або навіть видання прес-релізів про помилування впродовж 2020 року не було, як і не було ініційовано будь-яких публікацій з цих питань в ЗМІ.

15. Нижче наводяться відомості про число осіб, які відбували покарання за певні злочини станом на 01.01.2021р., в дужках – станом на 01.01.2020 р. (лист Департаменту з питань виконання кримінальних покарань №3/1-42-21/32-Пі від 03.02.2021):

число осіб, засуджених за умисне вбивство,	5880 (6555);
у тому числі число осіб, які вчинили вбивство при обтяжуючих обставинах	2496 (2864);
число осіб, засуджених за нанесення умисного тяжкого тілесного ушкодження	2734 (2862);
число осіб, засуджених за розбій, грабіж та вимагання	6277 (7067);
число осіб, засуджених за зґвалтування	539 (629);
число осіб, засуджених за захоплення заручників	6 (5);
число осіб, засуджених за злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення	3679 (4069);
число осіб, засуджених на строк понад 10 років	4730 (5153).

16. Число працездатних осіб в установах виконання покарань станом на 01.01.2021 р. становило 19002 осіб (рік тому – 21169 осіб), або 57,32% (59,9%) від числа всіх засуджених осіб. Із них забезпечено роботою 6101 особа (рік тому – 7917 осіб). Це складає 32,11% від числа працездатних (на 01.01.2020 – 37,4%) та 18,40% від загального числа засуджених (рік тому – 22,4%). Середня заробітна плата працевлаштованих складала у 2020 році 2067 грн.

17. Певним показником складності проблем в медичній сфері та в наданні медичних послуг є рівень захворюваності, смертності та число випадків суїцидів в установах відомства.

Протягом 2020 року в установах виконання покарань вмерло 485 осіб (517 осіб), з них у слідчих ізоляторах та УВП – 179 осіб (198 осіб). Число випадків суїциду під час перебування осіб в усіх установах позбавлення волі у 2020 році становило 52 особи (51), з них випадків у слідчих ізоляторах та УВП – 13 осіб (19 осіб).

Число в'язнів, хворих на туберкульоз, на кінець 2020 року складало 886 осіб (1113 осіб), в тому числі 214 осіб (247 осіб) – у СІЗО та в УВП. В розрахунку на 1 тис. ув'язнених число таких хворих за 2020 рік помітно зменшилось з 21,05 до 17,78.

Число ВІЛ-інфікованих у 2020 році зросло – з 3824 осіб до 3901 особи, в тому числі 1172 особи перебувають в СІЗО та в УВП (1077 осіб), а в розрахунку на 1 тис. ув'язнених помітно зросло – з 72,34 до 78,30.

Станом на 1 січня 2020 року в установах виконання покарань утримувалося 1 244 особи, які мають інвалідність (рік тому – 1 300 осіб), з них в СІЗО та УВП – 220 осіб (210).

Захворюваність і смертність в установах Департаменту у 2003, 2012 та у 2016-2020 роках

Показники	2003	2012	2016	2017	2018	2019	2020
Кількість осіб в місцях позбавлення волі на 01 січня наступного року	191 677	147 112	60 399	57 100	55 078	52863	49 823
Померло	824	1 021	523	568	484	517	485
На 1 тис. ув'язнених	4,30	6,94	8,66	9,95	8,79	9,78	9,73
Випадків суїциду	41	65	60	46	47	51	52
На 1 тис. ув'язнених	0,21	0,442	0,99	0,81	0,85	0,96	1,04
Хворих на туберкульоз в активній формі на 01 січня наступного року	9 080	н. д.	1 850	1356	1141	1113	886
На 1 тис. ув'язнених	47,37		30,63	23,75	20,72	21,05	17,78
ВІЛ-інфікованих на 01 січня наступного року	1 917	6957	3 730	3 830	3859	3824	3901
На 1 тис. ув'язнених	10,0	47,3	61,76	67,08	70,06	72,34	78,30

18. За даними Центру пробації, на обліку уповноважених органів з питань пробації станом на 01.01.2021 перебували 59 029 осіб, засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі (рік тому – 60 736 осіб), з них 739 неповнолітніх (рік тому – 846 осіб) (лист № 5/4-ЗПП/І/Ян-21 від 09.02.2021).

19. Ознакою проголошеної Мінюстом реформи пенітенціарної системи є політика скорочення установ для тримання осіб, позбавлених волі.

До 27 установ, діяльність яких оптимізована в попередні роки та які перераховані в п.37 Доповіді-2018 та у п.41 Доповіді-2019, додалися у 2020 році ще 12 установ. Детальніше див. п. 56 даної Доповіді.

Ув'язнені особи є і в деяких інших відомствах.

20. В органах управління Військової служби правопорядку (надалі – ВСП) **Міноборони** станом на початок 2021 року функціонує 11 гауптвахт для тримання військовослужбовців, узятих під варту, заарештованих та затриманих військовослужбовців та дисциплінарний батальйон для відбування покарання.

За даними Міноборони України, на 01.01.2020 у дисбаті ВСП утримувалось 25 військовослужбовців, протягом року утримувалось у дисбаті 18 військовослужбовців, а станом на 01.01.2021 року – 19 осіб.

На гауптвахтах на початок року під вартою перебувало 34 військовослужбовця особи, протягом року на гауптвахтах утримувалось 254 узятих під варту військовослужбовця, з яких вибуло до місць проходження військової служби 221 особа.

Станом на 01.01.2021 на гауптвахтах ВСП утримувалось 39 узятих під варту військовослужбовців за підозрою у скоєнні злочинів (лист Міністерства оборони України № 306/3/1367 від 26 лютого 2021 р.).

21. Територіальні органи **поліції** у 2020 році налічують 129 ізоляторів тимчасового тримання (136) із загальним лімітом наповнення 2,9 тис. місць (2990 місць). В них станом на 1 січня 2021 року перебувало 147 осіб (280 осіб). Всього протягом 2020 року в ІТТ утримувалось 53,7 тис. осіб (67,5 тис. осіб). (лист № 85/37/2/02-2021 від 14 січня 2021 р.).

Протягом 2020 року в ІТТ померло 4 (5) затриманих та взятих під варту осіб, з яких 2 (4) унаслідок самогубств, а ще 2 (1) – з природних причин.

У 2020 році загинуло 55 працівників поліції (рік тому 54 осіб), з них при обставинах, не пов'язаних із виконанням службових обов'язків – 48 поліцейських (минулого року 51 особа) та 7 поліцейських при обставинах, пов'язаних із виконанням службових обов'язків (рік тому 3 особи).

22. В **СБУ** функціонує один ізолятор тимчасового тримання у м. Києві - для тримання осіб, підозрюваних у підготовці чи проведенні розвідувально-підривної, терористичної діяльності та вчиненні інших злочинів, розслідування яких віднесено до компетенції органів СБУ. Місткість ізолятора складає 48 осіб. Станом на 01.01.2021 року в ньому трималося 14 осіб (минулого року – 5 осіб), а загалом протягом 2020 року перебувало 77 осіб (127 осіб). Випадків смерті утримуваних осіб у 2020 році не було (лист СБУ №23/Б-1-П/36/29 від 13.01.2021 р.).

23. Діти, які скоїли кримінальні злочини у віці до 14 років, направляються до шкіл та професійних училищ соціальної реабілітації. Ці заклади перебувають у підпорядкуванні Міністерства освіти та науки України, нині їх функціонує два – Комишуваська школа соціальної реабілітації для хлопчаків, Запорізька обл. (розрахована на 160 осіб), в якій станом на 01.01.2021 трималось 8 хлопців (4 минулого року), та Макіївське професійне училище соціальної реабілітації для хлопчиків, яке тимчасово розміщене у Балахівській школі соціальної реабілітації, Кіровоградська обл. (розрахована на 180 осіб), та в якому залишилось 5 хлопців (минулого року 9 хлопців) (лист № 5/16-21 від 14.01.2021 р.).

24. Про рівень дотримання законності під час тримання ув'язнених осіб свідчить число порушень з боку персоналу установ, які виявляються **органами прокуратури** при здійсненні нагляду за додержанням

законів. Справжнє число таких випадків оцінити неможливо, але результати діяльності органів прокуратури надають певне уявлення про масштаби явища.

Прокурорами упродовж 2020 року внесено 1817 документів прокурорського реагування. За результатами їх розгляду до відповідальності притягнуто 2136 осіб.

Роком раніше було розглянуто 1 758 документів прокурорського реагування щодо працівників виправних колоній та слідчих ізоляторів з вжиттям заходів щодо усунення порушень закону. При цьому було притягнуто до дисциплінарної адміністративної та матеріальної відповідальності 1913 осіб (див. п. 42 Доповіді-2019).

Упродовж 2020 року до кримінальної відповідальності притягнуто 32 працівника ДКВС (минулого року 47) (лист Офісу Генерального прокурора №27/3-132вих-21 від 15.01.2021 р.).

25. Однією з небагатьох інституцій в країні, яка має повноваження перевіряти дотримання прав людини, є **Уповноважений** Верховної Ради України з прав людини (надалі – Уповноважений). Посаду Уповноваженого обіймала у 2020 році Людмила Денисова.

Особливо значимою роль Уповноваженого є для ув'язнених осіб, бо закон зобов'язує адміністрації установ виконання покарань безперешкодно направляти скарги ув'язнених до омбудсмена. До того ж, відповідно до статті 19-1 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», на Уповноваженого покладаються функції національного превентивного механізму (надалі – НПМ) відповідно до *Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання*.

За наданими Секретаріатом Уповноваженого даними в рамках реалізації НПМ працівники Секретаріату у 2020 році здійснили 815 візитів (минулого року 711 візитів) до місць несвободи різного типу. Керівникам органів державної влади у 2020 році внесено 18 актів реагування щодо усунення виявлених порушень прав людини. Взяли участь у відвідуванні місць несвободи, до яких відносяться не тільки установи кримінально-виконавчої служби, а й інші заклади, наприклад, психіатричні лікарні, 118 представників громадськості (минулого року – 175) у 277 візитах, а також 31 експерт (минулого року 94 експерти та фахівці) у 33 візитах (лист №01.27/32.14/16.13/21/ЗІ від 16.01.2021).

26. Вже після отримання відповідей Секретаріату було оприлюднено Щорічну Доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2020 році (надалі – Доповідь).

В Доповіді наводиться число моніторингових візитів за 2020 рік до кожного з відомств:

«У рамках реалізації НПМ у 2020 році працівниками Секретаріату Уповноваженого проведено 815 моніторингових візитів до усіх типів місць несвободи, з яких 677 (83%) – з метою вивчення стану забезпечення заходів із запобігання та поширення хвороби COVID-19. Зокрема, до установ в сфері управління Мін'юсту – 135, МВС – 179, Міноборони – 23, Мінсоцполітики – 271, МОН – 33, МОЗ – 52, ДМС – 8, Держприкордонслужби – 17, СБУ – 1, судів – 96».

При цьому з загального числа візитів 677 проведено з метою вивчення стану забезпечення заходів із запобігання та поширення хвороби COVID-19. Також у Доповіді зазначається:

«Порівняно з минулим (2019) роком кількість повідомлень, що надійшли до Уповноваженого, про порушення прав осіб у місцях несвободи, зроста майже удвічі – 3 154 повідомлення проти 1775 у 2019 році, з них щодо додержання прав людини в установах ДКВС 2 388 (75%). Кількість повідомлень про факти катувань від громадян в місцях несвободи або їхніх родичів збільшилась з 43 у 2019 році до 165 у 2020 році».

27. Про участь громадськості у моніторингових візитах йдеться і у Доповіді:

«До проведення моніторингових візитів НПМ, що здійснюються у форматі «Омбудсман+», у 2020 році було залучено 118 громадських моніторів». Натомість, невідомо, скільки з цих 118 моніторів взяли участь саме у 135 візитах до установ Мінюсту (фактично – до установ ДКВС). Очевидно, що десятки з цих візитів відбувались без участі моніторів. І дуже доречно було б знати, у якій частині візитів за участю моніторів були виявлені численні та серйозні порушення прав людини, а у якій частині візитів без моніторів відбулись аналогічні виявлення. Разом тим Секретаріат щодо подібних деталей візитів нічого не може повідомити. Наприклад, на прохання повідомити, яка частина наданих пропозицій за підсумками візитів стосується саме пенітенціарних закладів, нам відповіли, що не можуть це повідомити, адже таке виокремлення щодо закладів окремих відомств не передбачено статистичною звітністю.

Беручи до уваги, що одним із основних завдань НПМ є виявлення випадків катувань та жорстокого поводження та реагування на такі випадки, з огляду на проведення понад вісімсот моніторингових візитів, особливо цікавою є відповідь Секретаріату на питання про число внесених у 2020 році омбудсменом органам державної влади пропозицій, і не будь-яких, а саме щодо попередження катувань та жорстокого поводження. Виявилося, що інформація про рекомендації та пропозиції, які стосуються саме попередження катувань та інших жорстоких видів поводження та покарання, також не може бути надана, оскільки Секретаріат Уповноваженого такою інформацією не володіє. Ба більше, і не зобов'язаний *«вести окремий облік кількості пропозицій щодо попередження катувань та інших жорстоких нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання»*.

28. Однією з важливих функцій омбудсмена є реагування на порушення державними інституціями права на доступ до публічної інформації про їх діяльність та вжиття передбачених законодавством заходів реагування, притягнення порушників до відповідальності, в т.ч. шляхом складання протоколів про

адміністративні порушення. Діяльність Уповноваженого у 2020 році, як і раніше (див. пп. 66-69 Доповіді-2019), надала взірць певної бездіяльності у цій царині. Про це свідчить перш за все статистика реагувань на конкретні приклади таких порушень у цій сфері.

За даними Секретаріату Уповноваженого у 2020 році надійшло 3613 звернень про порушення права на доступ до публічної інформації (рік тому 3006). За порушення вимог закону відповідно до ст. 212-3 Кодексу України про адміністративні порушення складено 174 протоколи про адміністративні порушення (рік тому 240), що складає 4,8% від числа звернень (минулого року 8,0%). Отже щодо 3439 звернень (3613-174) протоколи не складались.

Число притягнутих до відповідальності осіб за порушення права на доступ до публічної інформації впродовж 2020 року Уповноважений та Секретаріат відмовились надати, пославшись на те, що вони не є розпорядником цієї інформації, оскільки питання притягнення осіб до відповідальності вирішується судом. Слід розуміти, що як там вирішить суд, Уповноваженому не цікаво.

Секретаріат повідомив, що щодо порушень вимог закону України «Про доступ до публічної інформації» та закону «Про звернення громадян» акти реагування Уповноваженого не направлялися. При цьому формою реагування у омбудсмена вважаються «надсилання до порушників листів із роз'ясненням положень законодавства та вимогами підтвердити чи спростувати твердження заявників про порушення вказаних прав із наданням відповідних підтверджуючих документів». Таких листів було направлено «близько 2000» (лист № 30.1/23.14/17.13/21/3І від 13.01.2021 р.).

ЗАКОНОДАВСТВО

29. Керівництво кримінально-виконавчої служби час від часу хизується співпрацею з громадськими організаціями. Така співпраця дійсно існує у випадках, коли не зачіпаються важливі для системи питання. Натомість нерідко на практиці виявляється, що такі заяви з боку відомства є насправді лише деклараціями, а не справжньою співпрацею. Це красномовно проявляється, коли громадськість намагається домогтись поліпшення законодавства.

Останні роки правозахисні організації, які особливо чутливі до проблематики прав людини, запропонували низку законодавчих ініціатив, спрямованих на поліпшення та гуманізацію законодавства у сфері виконання кримінальних покарань.

Ставлення відомства до цих ініціатив є, серед іншого, гарним маркером налаштованості на співпрацю з громадськістю, а також показником практичної реалізації публічних декларацій керівників відомства про відданість дотриманню прав людини та про гуманізацію системи.

30. Декілька років низка правозахисних організацій намагається позбутися статті 391 в КК України. (детальніше див. п. 45 Доповіді-2015, п. 34 Доповіді-2018, пп.26-33 Доповіді-2019)

Ця стаття КК передбачає кримінальне покарання за *«злісну непокору законним вимогам адміністрації установи виконання покарань або іншу протидію адміністрації у законному здійсненні її функцій особою, яка відбуває покарання у виді обмеження волі або у виді позбавлення волі»*. Закон нині передбачає, що засуджена особа може бути покарана за такі дії позбавленням волі на строк до трьох років. Суттєвою особливістю цієї статті є те, що вона передбачає **кримінальне** покарання за низку **дисциплінарних** (не кримінальних) правопорушень.

Між тим Кримінально-виконавча служба не наводить прикладів, коли застосування статті надало позитивний (або взагалі будь-який) результат. Відсутні бодай якісь фактологічні дані або результати досліджень, які б свідчили про ефективність застосування статті.

Дві спроби вилучити ст. 391 з Кримінального кодексу не були успішними. Зокрема, 23.04.2015 р. був поданий законопроект № 2708 "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України" (щодо відповідальності за злісну непокору вимогам адміністрації установи виконання покарань).

В матеріалах до законопроекту наголошується що внесення запропонованих проектом Закону змін до чинного законодавства узгоджується з нормами Конституції України. Відомство начебто не виступає категорично проти ідеї, Адміністрація ДКВС повідомила, що подала до Мініюсту пропозиції та зауваження до проекту.

Головне науково-експертного управління надало свій висновок 28.07.2015, висновок профільного Комітету був наданий 04.11.2015, а висновок щодо відповідності проекту вимогам антикорупційного законодавства 27.01.2016. Законопроект було включено до порядку денного сесії: 974-VIII від 03.02.2016. Але врешті-решт стаття продовжує залишатись у КК України.

31. «Донецький Меморіал» висунув ініціативу скасування довічного позбавлення волі для жінок.

Верховна Рада у першому читанні ухвалила у грудні 2015 року законопроект про скасування можливості довічного ув'язнення жінок. Таке покарання не призначається особам до 18 років та старше 65 років. Пропонувалось впровадити такий же підхід і до жінок. За законопроект № 2254а про гуманізацію кримінальної відповідальності жінок за основу підтримали 228 депутатів. Ним пропонується виключити можливість призначення найсуворішого виду покарання жінкам, що вчинили кримінальне правопорушення.

"Значне число жінок, засуджених до цього покарання за серйозні насильницькі злочини, вчинювали їх через те, що самі неодноразово піддавались насильству", - йдеться у пояснювальній записці до проекту, де вказується і на вразливість жінок.(п.44 Доповіді 2015). Ця ініціатива – очевидно, гуманна – врешті-решт так і не була реалізована.

32. Ще одним своєрідним прикладом став розгляд ініціативи громадської організації «Донецький Меморіал» по збільшенню верхньої межі покарання до позбавлення волі на певний строк, але виключно у тих статтях КК України, якими передбачається поряд із позбавленням волі до 15 років як альтернатива – довічне покарання. Розгляд цієї пропозиції призвів до цікавого опитування.(див. пп. 34-35 Доповіді-2019). Зокрема, нинішню межу у позбавленні волі на певний строк у 15 років вважають достатньою 28,7% опитаних осіб, а такою, що варто підвищити – 62,3% осіб. Щодо мотивів підняття верхньої межі тривалості покарання найбільшою є група у 31,2% опитаних: вони вважають, що 15 років замало, а довічне покарання – це забагато.

Після проведення опитування розгляд ініціативи не продовжився, тому що незабаром відбулись парламентські вибори, і робота міжвідомчої групи новими народними депутатами не поновлювалась.

Якщо деякі законодавчі ініціативи після їх відхилення потім знову намагаються реалізувати, то про дві останні після їх неуспішного втілення в парламенті більше не згадували.

33. Схожа доля спіткала і законопроект №2033а. Він пролежав у парламенті понад два роки. Його ініціатори мали на меті домогтися впровадження, як вони самі зазначають, «механізму перегляду справ невинно засуджених і забезпечення їхнього права на правосудний вирок». Активісти-правозахисники неодноразово закликали владу ухвалити законопроект, але він так і залишився неухваленим. (див. п. 33 Доповіді-2019).

Ці приклади, серед іншого, є свідченням того, що утилітарний інтерес відомства часто переважає принципи права.

34. Та не завжди підтримка певної ініціативи відомством допомагає ухвалити важливий закон. Так сталося з потребою надати довічно засудженим особам хоч якусь перспективу коли-небудь звільнитись. Практично у всіх цивілізованих країнах такі механізми існують.

Парламент ухвалив закон про заміну довічного ув'язнення більш м'яким покаранням та умовним звільненням (законопроект №2292) 26 листопада 2015 року. Документ упроваджує новий правовий інститут умовного звільнення від відбування покарання. Передбачалося, що механізм умовного звільнення застосовуватиметься до засудженого, який відбуває покарання у вигляді довічного позбавлення волі, якщо суд визнає, що ув'язнений не потребує подальшого відбування покарання, і фактично відбув щонайменше 20 років позбавлення волі. (пп. 42-43 Доповіді-2015).

Гуманними мотивами при ухваленні законів буває керується більшість народних депутатів. Але є ще Президент, який може поховати гарну та актуальну ініціативу. Президент України Петро Порошенко на цей закон наклав вето. (пп. 28-29 Доповіді-2018, п.23 Доповіді-2019).

На думку глави держави, в законі порушено низку принципів. У зауваженнях Президента (які, напевно, готували для нього працівники його Адміністрації) наголошується, що впровадження умовного звільнення від відбування довічного покарання нівелює значення правового інституту помилування таких осіб.

Те, що такими зауваженнями – та ще з посиланням на норми права – ігноруються саме ці норми права, - Президенту байдуже.

Показово, що Президент, наводячи аргументи проти закону, не надав будь-яких пропозицій, які б могли – на його думку – поліпшити закон настільки, що він з ним би погодився. Ні, він заперечив проти запропонованого механізму умовно-дострокового звільнення довічників як такого.

Народні депутати восени 2018 року відмовилися погодитись з аргументами Президента, але не змогли подолати вето. Тоді ВР скасувала ветований закон про заміну довічного ув'язнення умовним звільненням, а голова Верховної Ради Андрій Парубій зазначив, що тепер відкрито шлях для реєстрації нового законопроекту, який регулює аналогічне питання. (03.10.2018 <https://ua.interfax.com.ua/news/political/535558.html>).

35. Про нагальність цього питання свідчить чергова ініціатива Кабінету Міністрів України, який пропонує ввести право на дострокове звільнення для засуджених до довічного ув'язнення після того, як вони відбудуть покарання у вигляді позбавлення волі впродовж 25 років. Він зазначив, що за часів незалежності України на волю вийшли восьмеро довічників.

Європейський суд з прав людини констатував, що чинний механізм помилування не відповідає Європейській конвенції і механізм звільнення довічників повинен бути чіткішим і прозорішим (див.25 Доповіді-2019).

Голова Мін'юсту Денис Малюська зазначив: "Тож ми запропонували, що звернення про зміну покарання можна подавати після відбуття 10 років ув'язнення. Також має бути підготовлений аргументований план реінтеграції ув'язненого в суспільство. Крім того, суд матиме право замінити довічне позбавлення волі на строкове позбавлення волі від 15 до 20 років (тобто мінімальний строк ув'язнення довічника буде 25 років: мінімум 10 років до звернення до суду, а потім додатково від 15 до 20 років ув'язнення). Сподіваємось на оперативну підтримку законопроектів колегами з Верховної Ради"(2 вересня 2020 <https://lb.ua/society/2020/09/02/465083>).

Натомість у 2020 році до більш серйозних кроків не дійшло.

36. У 2020 році у світі вирувала пандемія. Після спалаху коронавірусу в Україні Мін'юст тимчасово заборонив побачення з родичами у в'язницях і ввів нові правила під час передавання посилок.

Прем'єр-міністром Денисом Шмигалем був ініційований проєкт закону №3397 "Про амністію засуджених (щодо запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2)", який був зареєстрований 27 квітня.

Раніше повідомлялося, що Міністерство юстиції підтримує амністію 900 ув'язнених в умовах карантину. На думку глави відомства Дениса Малюська, під амністію повинні потрапити ті, хто не становить небезпеки для суспільства.

Комітет Ради з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, національних меншин та міжнародних відносин підтримав амністію понад 3 тисяч ув'язнених через коронавірус. Про це повідомляє пресслужба апарату Верховної Ради.

"Народні депутати підтримали проєкт закону про амністію засуджених (щодо запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2), №3397, внесений Кабінетом Міністрів України. Рішення з цього питання буде скеровано до комітету з питань правоохоронної діяльності, визначеного головним з підготовки цього законопроекту на розгляд ВРУ", - йдеться в повідомленні. (7 травня 2020, 21:50 https://lb.ua/pravo/2020/05/07/457038_komitet_radi_podderzhal_amnistiyu.html).

Після розгляду законопроекту у червні 2020 року Верховною Радою України він був відправлений на доопрацювання, а 01.09.2020 взагалі знятий з розгляду.

УМОВИ ТРИМАННЯ

37. У квітні 2020 року стало відомо, що міністерство юстиції в межах реформи вирішило зробити у слідчих ізоляторах платні камери підвищеного комфорту. Протягом менше ніж п'яти місяців Міністерство юстиції відремонтувало 8 камер в українських слідчих ізоляторах, і зробило це за кошти, які поступили від оренди платних камер з поліпшеними умовами проживання.

Про це повідомляє прес-служба Мін'юсту із посиланням на голову відомства Дениса Малюську. За його словами, загалом станом на 11 вересня безкоштовних камер відремонтували на загальну суму 239 709 грн. Найбільше таких приміщень облаштували в Київському СІЗО: 2 камери по 12 місць та 4 камери по 3 місця. Витратили на ці ремонти 215 767 грн. Ще одну камеру на 12 місць облаштували в Сумському слідчому ізоляторі за 17 973 грн. Крім того, за 5 968 грн одностільне безкоштовне приміщення відремонтували в Миколаївському СІЗО. Міністр підкреслює: «Платні камери стали одним із джерел фінансування поліпшення загальних умов у СІЗО, оскільки в держбюджеті коштів на це не передбачено. Гроші від таких платних послуг ідуть до спеціального фонду слідчого ізолятора, з якого і фінансуються поточні та капітальні ремонти в ньому". Він відмічає, що умови перебування у відремонтованих безкоштовних і в платних камерах дещо відрізняються – в останніх кращий санвузол, телевізор та ліжка, та й площа самої камери на одну людину більша. (11 ВЕРЕСНЯ 2020, <https://www.pravda.com.ua/news/2020/09/11/7266123/>)

38. Згодом міністр похвалився, що з моменту створення платних камер у слідчих ізоляторах загальна сума надходжень перевищила 2 млн грн, Він також продемонстрував фото відремонтованої платної камери на 22 людини в Київському слідчому ізоляторі.

"Собівартість: 67 450 гривень. Ну і традиційно нагадую, за цей ремонт сплачено 0 (нуль) гривень платників податків", - додав міністр.

Як повідомлялося, 8 травня 2020 року Малюська повідомив, що в українських слідчих ізоляторах впроваджено послугу платних камер із поліпшеними умовами розміщення. Як він написав на своїй сторінці у Facebook, першим упоралося Київське СІЗО - запрацювали чотири камери: одна двомісна, одна тримісна і дві чотиримісні. Решта українських СІЗО підтягнуться трохи пізніше. Вартість розміщення в Києві залежить від терміну, за який здійснюється оплата: 2 тис. грн за добу, 8 тис. грн за тиждень і 12 тис. грн за місяць.

За словами міністра, метою впровадження послуги платних камер є ліквідація корупції та додаткове фінансування для слідчих ізоляторів. (04/01/2021 <https://ua.interfax.com.ua/news/general/714094.html>).

Пізніше у повідомленні, оприлюдненому 06.08.2020 на сторінці Мін'юсту в соцмережі Facebook, йшлося: "За користування платними камерами в слідчих ізоляторах різних міст України вже сплачено понад 454 тис. грн. Станом на 5 серпня цієї послугою скористалися у 13 СІЗО". За даними міністерства, найбільші суми були сплачені за користування платними камерами Київського слідчого ізолятора, Полтавської установи виконання покарань і Запорізького слідчого ізолятора.

"Ці три установи разом отримали понад 365 тис. грн", - зазначили в Мін'юсті.

Найменше коштів за перебування в платних камерах отримали поки що у Вільнянській установі виконання покарань - 3,3 тис. грн.

Міністр юстиції України Денис Малюська повідомив, що вартість розміщення в Києві залежить від терміну, за який здійснюється оплата: 2 тис. грн на добу, 8 тис. грн за тиждень і 12 тис. грн на місяць.

"Отримані кошти СІЗО будуть спрямовувати на підтримання належних умов утримання у безкоштовних камерах та на покриття собівартості утримання камер із поліпшеними умовами", - написав у соцмережі Facebook Малюська. (06.08.2020 <https://ua.interfax.com.ua/news/general/679376.html>).

39. Нове (після виборів у парламент 2019 року) керівництво Мін'юсту намагається віднайти механізми стимулювання працівників установ до змагальності у поводженні з ув'язненими. Порівняння певних

показників діяльності між установами – наприклад кількість засуджених поміщених за рік у ДІЗО - може надавати інформацію про стан поводження з в'язнями.

Загальна кількість засуджених поміщених в ДІЗО за 2020 рік:

* ВК №71 – 701; * ВК №78 – 624; * ВК №35 – 459; * ВК №92 – 289; * ВК №73 – 218; * ВК №89 – 271; * ВК №82 – 243; * ВК №94 – 266; * ВК №81 – 164; * ВК №25 – 155; * ВК №100 – 114; * ВК №6 – 212; * ВК №45 -8; * ВК №43 – 89.

Очевидно, що лідером за кількістю засуджених, поміщених в ДІЗО, серед колоній середнього рівня безпеки стала Коростенська ВК №71, на другому місці – Райківецька ВК №78, на третьому – Білоцерківська ВК №35. Це означає, що в колоніях однакоого рівня безпеки показники накладеного стягнення у вигляді поміщення засудженого до ДІЗО дуже відрізняються, наприклад в Коростенській колонії №71 в один день до ДІЗО потрапляють мінімум 2 засуджених, в Білоцерківській ВК №35 1-2 засуджених.

40. На запит «Донецького Меморіалу» щодо витрат відомства на утримання ув'язнених у 2020 році було надано наступну інформацію.

«Середньодобові витрати на придбання продуктів харчування на 1 засудженого (особу взяту під варту) в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах ДКВС (надалі – в установах ДКВС України) у 2020 році становили 34,95 грн на добу.

Середньомісячна вартість комунальних послуг на утримання 1 засудженого (особу взяту під варту) в установах ДКВС у 2020 році становила 946,47 грн.

Середньомісячні витрати на придбання речового майна на 1 засудженого (особу взяту під варту) в установах ДКВС у 2020 році становили 16,40 грн.

Середньомісячні втрати на придбання мийочних засобів на 1 засудженого (особу взяту під варту) в установах ДКВС у 2020 році становили 1,76 грн.

Станом на 01.01.2020 в установах ДКВС не мали паспорта громадянина України 2063 засуджених, станом на 01.01.2021 – 1875 засуджених.

За 2020 рік в установах ДКВС України оформлено та видано паспорт громадянина України 3248 засудженим» (Лист №11007/ПІ-ЮР-190-21/27 від 15.03.2021).

КАТУВАННЯ

41. Правозахисні організації продовжують фіксувати в установах ДКВС випадки катувань та жорстокого поводження, часом дуже жорстокі

Особливо гучним став випадок з Бердянською ВК-77. Ще з лютого 2019 року стали з'являтися повідомлення про серйозні порушення у колонії. І хоча була проведена перевірка, серйозних порушень не було виявлено, ніхто не був серйозно покараний. Згодом у колонії начебто згвалтували воїна АТО, про що розповіли «ФАКТИ», винних так і не знайшли.

«В Украине разгорелся скандал вокруг изнасилования бойца АТО в Бердянской исправительной колонии № 77. В СМИ появилась информация о том, что на территории учреждения заключенные надругались над 23-летним атошником Александром, обладателем ордена «За мужество», который после службы в зоне АТО получил три года лишения свободы и оказался в исправительной колонии. Правозащитники заявили, что Александра изнасиловали пять раз.

После того, как этот случай был предан огласке, стали всплывать другие шокирующие факты. Заключенные бердянской колонии заявили, что в стенах учреждения они регулярно подвергаются пыткам и продолжается это, по их словам, годами. Ситуацией в колонии уже заинтересовались в Госбюро расследований и открыли уголовные производства сразу по четырем статьям Уголовного кодекса. Однако атошник Александр заявление в правоохранительные органы почему-то так и не подал, и экспертизу, которая могла бы подтвердить факт изнасилования, не прошел

Так было изнасилование или нет? И что на самом деле происходит в бердянской колонии? «ФАКТЫ» выясняли подробности резонансной истории.

Первой о случае изнасилования в бердянской колонии сообщила **координатор «Медійної ініціативи за права людини» Ольга Решетилова**. Она же рассказала «ФАКТАМ» подробности инцидента. По ее словам, над Александром надругались еще в 2017 году, когда он только попал в бердянскую колонию. (16:10 20.03.2019, <https://fakty.ua/299726-iznasilovanie-bojca-ato-i-izbienie-zaklyuchennyh-hto-na-samom-dele-proishodit-v-berdyanskoj-kolonii>)

42. В грудні 2019 року в YouTube з'явився документальний фільм «Зона № 77» про цю колонію, який розповідає про Бердянську колонію (п.58 Доповіді 2019).

В січні 2020 року 28-річний Олександр Молоков, якого звинувачували в участі у заворушеннях на території установи, «додатково» отримав від Бердянського міськрайонного суду п'ять років позбавлення волі за дії, що дезорганізують діяльність виправних закладів

На сайті Президента України 8 січня 2020 року була зареєстрована петиція, в якій йшлося:

«Позбавити посади керівника Бердянської колонії №77 Максима Чукина і провести розслідування його діяльності на посаді керівника колонії у зв'язку з регулярними скаргами ув'язнених та їхніх родичів, правозахисних організацій. Розглянути показання громадян, що проходили покарання в цій колонії, зроблених під запис в документальному фільмі "Бердянськ. Зона 77".

Позбавити посади і провести розслідування щодо дій прокурора м. Бердянська Миколи Васильєва, який не виконував свої обов'язки прокурора і діяв на шкоду державним інтересам, покриваючи дії керівника Бердянської колонії №77 Максима Чукина. Жодна із заяв від родичів і правозахисних організацій не доведена до кінця, жодного робітника колонії не покарано.

Ми вимагаємо, щоб громадяни Микола Васильєв і Максим Чукин понесли кримінальну відповідальність за перевищення своїх посадових повноважень.

Ми вимагаємо провести розслідування щодо дій працівників колонії, прізвища яких є в показаннях в документальному фільмі "Бердянськ. Зона 77" (<https://petition.president.gov.ua/petition/82184>).

З 25000 потрібних для розгляду підписів петиція набрала лише 364.

43. Уявлення про масштаби застосування катувань та жорстокого поводження в установах ДКВС надає Доповідь Уповноваженого з прав людини при тому, що в ній зафіксовані тільки виявлені випадки. Напевно, не менший їх масив залишається не виявленим.

В Доповіді містяться деякі важливі констатації:

«Під час моніторингових візитів до установ ДКВС продовжують фіксуватися випадки застосування катувань, жорстокого або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання працівниками. У 2020 році 70% повідомлень про випадки катувань надійшли до Уповноваженого з установ ДКВС.

Під час моніторингових візитів НПМ виявлено факти отримання тілесних ушкоджень усіх видів, надмірного застосування засобів фіксації та спеціальних засобів для стримування осіб, які перебувають у місцях несвободи, тривалої ізоляції у непристосованих приміщеннях, ненадання знеболювальних препаратів важко хворим з больовим синдромом, в тому числі на онкологічні хвороби. При цьому в багатьох випадках отримання тілесних ушкоджень не фіксується, а потерпілим не надається медична допомога, як це передбачено Керівними принципами ООН з питань ефективного розслідування і документування фактів катувань, інших жорстоких та таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання та чинними нормативно-правовими актами. І Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Стан дотримання прав і свобод людини в місцях несвободи у період дії надзвичайної ситуації, пов'язаної з поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, коронавірусом SARS-CoV-2». URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/&page=5.247>

В установах ДКВС не забезпечується право в'язнів на особисту безпеку, що призводить до того, що засуджені та ув'язнені, які стали жертвами катування чи жорстокого поводження персоналу установ ДКВС чи інших утримуваних осіб здебільшого або не звертаються до правоохоронних органів з такими заявами, або, якщо звертаються, то в подальшому просять їх не розглядати.

Під час одного з візитів при конфіденційному спілкуванні засуджені відмовилися від написання офіційних заяв до правоохоронних органів у зв'язку з побоюваннями за своє життя, честь та гідність, оскільки, за їхніми словами, після вказаних подій на них постійно здійснюється психологічний тиск та залякування працівниками установи».

44. В контексті реагування на випадки порушень прав людини доречно порівняти два твердження. В Доповіді стверджується:

«за кожним фактом (катувань в місцях несвободи) проводиться перевірка викладеної інформації та направляються акти реагування Уповноваженого до органів влади, з метою поновлення прав осіб». А таких фактів у 2020 році зафіксовано начебто 165.

Разом з тим у доповіді наведені дані про певні результати моніторингових візитів.

«За результатами моніторингових візитів та розгляду повідомлень громадян виявлено численні порушення прав утримуваних осіб, зокрема, катування, жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання, свободу та особисту безпеку, охорону здоров'я та медичне забезпечення, належні умови утримання. До центральних органів виконавчої влади внесено 18 подань Уповноваженого щодо поновлення порушених прав осіб, які утримуються в місцях несвободи. Правоохоронними органами за зверненнями Уповноваженого розпочато досудове розслідування у 24 кримінальних провадженнях.

45. Через чимале число повідомлень про катування «Донецький Меморіал» звернувся до офісу Уповноваженого з прав людини із відповідним запитом.

Беручи до уваги, що одним із основних завдань НПМ є виявлення випадків катувань та жорстокого поводження та реагування на такі випадки, з огляду на проведення понад вісімсот моніторингових візитів, особливо цікавою є відповідь Секретаріату на питання про число внесених у 2020 році омбудсменом органам державної влади пропозицій, і не будь-яких, а саме щодо попередження катувань та жорстокого поводження. Виявилося, що інформація про рекомендації та пропозиції, які стосуються саме попередження катувань та інших жорстоких видів поводження та покарання, також не може бути надана, оскільки Секретаріат Уповноваженого такою інформацією не володіє. Ба більше, і не зобов'язаний *«вести окремий облік кількості пропозицій щодо попередження катувань та інших жорстоких нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання».*

Певні важливі моменти виявляє співставлення відомостей, наведених у Доповіді Уповноваженого, та відповідей Секретаріату. В Доповіді зазначається:

«Україна увійшла до п'ятірки європейських країн, які продовжували регулярні візити до місць несвободи з метою моніторингу дотримання прав і свобод людини і громадянина в умовах пандемії. Порівняно з минулим (2019) роком кількість повідомлень, що надійшли до Уповноваженого, про порушення прав осіб у місцях несвободи, зросла майже удвічі – 3 154 повідомлення проти 1775 у 2019 році, з них щодо дотримання прав людини в установах ДКВС 2 388 (75%). Кількість повідомлень про факти катувань від громадян в місцях несвободи або їхніх родичів збільшилась з 43 у 2019 році до 165 у 2020 році».

Натомість висновок про цей ріст вельми цікавий. На думку Уповноваженого «це свідчить про належне інформування суспільства стосовно діяльності інституту Уповноваженого, а також про зростання довіри до інституції». Але ж висновок можна розуміти й так, що хоча порушень фактично відбувається багато, просто у 2020 році більше стали про такі випадки повідомляти. Але при цьому про якесь бодай незначне зменшення випадків порушень не йдеться.

Між тим у відповіді Секретаріату (до речі, у Доповіді нижче також) зазначається:

«У 2020 році внесено 18 актів реагування керівникам органів державної влади щодо усунення виявлених порушень прав людини». Слід розуміти, що випадки катувань – це тільки частина «виявлених порушень прав людини», адже порушення прав людини охоплюють більше випадків, ніж безпосередньо катування та жорстоке поводження. То скільки ж насправді актів реагування на факти катувань – 165 чи не більше 18?

46. Жорстоким поводженням відзначаються не тільки працівники в'язниць, а й поліції:

«Під час моніторингових візитів виявлено випадки надмірного застосування сили працівниками поліції під час затримання громадян. Це підтверджується також наявністю у 2020 році звернень 852 осіб до ЗОЗ (закладів охорони здоров'я), де в поясненнях щодо причин і обставин отримання травм ними зазначалось про нанесення їх працівниками органів поліції під час затримання. За цими фактами до ЄРДР внесено відомості, за якими розпочато досудове розслідування у 203 кримінальних провадженнях».

Така інформація, безумовно, важлива, але відсутність кількісних показників (хоча порахувати їх при бажанні було б певно не складно), не дозволяє оцінити масштаби (таких) випадків (катувань та) жорстокого поводження. Що прикро – відсутня навіть спроба виявити, як впливає реагування Уповноваженого на загальну ситуацію. Неможливо зрозуміти, чи є після втручання Уповноваженого якісь кроки на покращення ситуації. Складається враження, що такого завдання перед Уповноваженим немає. Невідомо також, що знають рядові працівники ДКВС, поліції, психікарень про доповідь Уповноваженого.

47. Дуже показовою є реакція державних структур на рекомендації Уповноваженого – МОЗ їх спокійнісінько ігнорує

«Упродовж 2019–2020 років Уповноваженим неодноразово надавались рекомендації МОЗ щодо необхідності розроблення порядку проведення тілесного огляду при госпіталізації та під час перебування в закладах з надання психіатричної допомоги, опитування щодо тілесних ушкоджень і фіксації їх виявлення, а також повідомлення про такі випадки правоохоронні органи відповідно до положень Керівних принципів ООН з питань ефективного розслідування і документування фактів катувань, інших жорстоких та таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання. Проте ця рекомендація не виконана».

48. У рекомендаціях Уповноваженого, серед іншого, у Доповіді зазначається:

Кабінету Міністрів України подати в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України проєкт Закону, спрямований на приведення змісту статті 127 Кримінального кодексу України у відповідність до Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання.

Центральним органам виконавчої влади (Міністерству охорони здоров'я України, Міністерству соціальної політики України, Міністерству юстиції України, Міністерству освіти і науки України, Міністерству внутрішніх справ України, Державній міграційній службі України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерству оборони України), Службі безпеки України, Державному бюро розслідувань, Державній судовій адміністрації України, обласним, Київській міській державним адміністраціям та обласним радам розробити та затвердити відомчі нормативно-правові акти щодо імплементації положень Керівництва ООН з ефективного розслідування та документування катувань та інших жорстоких, нелюдських та таких, що принижують гідність, видів поводження та покарань (Стамбульського протоколу) з метою належного документування фактів катувань, інших жорстоких та таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання.

Міністерству охорони здоров'я України:

2. Розробити та затвердити наказ, яким регламентовано питання забезпечення унормування порядку проведення тілесного огляду при госпіталізації та під час перебування в закладах з надання психіатричної допомоги, опитування щодо тілесних ушкоджень і фіксації їх виявлення, а також повідомлення про них відповідні правоохоронні органи.

ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ

49. Важливим джерелом отримання статистичної інформації для щорічних доповідей «Дотримання прав ув'язнених в Україні» «Донецький Меморіал» отримує через направлення запитів до державних інституцій в рамках закону «Про доступ до публічної інформації».

Тривалий час рівень доступу до запитуваної інформації був в цілому прийнятним, поодинокі спроби деяких обласних управлінь пенітенціарної служби відмовити у наданні інформації про діяльність установ виконання покарань в їх регіонах після рішень судів, які визнали відмови незаконними, в подальшому не повторювались. «Донецький Меморіал» повідомляв раніше про випадки порушень цього права та про спроби отримати запитувану інформацію. Так, була спроба тодішнього очільника управління пенітенціарної служби в Чернігівській області Лопатіна пручатись та не виконувати рішення суду про надання інформації, та припинилась відразу, як «Донецький Меморіал» звернувся до прокуратури Чернігівської області зі скаргою про невиконання очільником обласного пенітенціарного управління рішення суду. І обласне управління ДПІТС відразу інформацію надало.

Схожим чином завершилась і спроба керівника системи В.Коштинця ухилитися від надання інформації про захворюваність в установах – суд визнав його дії протизаконними. Згодом В.Кошинець інформацію надав, але із порушенням встановлених законом термінів, що не врятувало його від визнання судом винним. (п.67 Доповіді-2019).

Отже завдяки рішенням судів керівники пенітенціарного відомства були змушені виконувати вимоги закону.

50. Причин для занепокоєння станом надання інформації про діяльність кримінально-виконавчої системи в останні пару років стало помітно більше. І характер відмов у наданні інформації також змінився – він став часом зухвалим. Це сталося, коли міністром юстиції став Петренко П.Д., а омбудсманом Денісова Л.

Міністерство юстиції (міністр Петренко П.Д.) з невідомих причин раптом перестало надавати за запитами інформацію про діяльність ДКВС, яка запитувалась традиційно та яка раніше повідомлялась без будь-яких складнощів. На направлені до міністра П.Петренка запити певний час відповіді взагалі не надавались. Після декількох повторних запитів Міністерство юстиції повідомило, що начебто ніяких запитів не отримували.

На їх позицію не вплинуло навіть те, що «Донецький Меморіал» став надсилати свої запити рекомендованими листами із повідомленнями про їх вручення, і таким чином мав гарантоване підтвердження їх отримання. Детальніше про розвиток ситуації з Мініюстом міститься у п. 74-75, 78 Доповіді-2019.

«Донецький Меморіал» декілька разів звертався до омбудсмена щодо численних порушень права на доступ до публічної інформації з боку Мініюсту, надавав докази. Але всі звернення виявилися безрезультатними.

51. Статистика реагувань на конкретні приклади подібних порушень у цій сфері красномовно підтверджує, що nereагування на порушення права на інформацію є звичайною практикою омбудсмена.

Як зазначено у п. 28 даної Доповіді, Секретаріатом Уповноваженого у 2020 році з отриманих 3613 звернень про порушення права на доступ до публічної інформації за порушення вимог закону складено 174 протоколи про адміністративні порушення, що складає 4,8% від числа звернень. Щодо 3439 звернень протоколи не склались.

До числа випадків, коли протоколи не склались, скоріше за все, потрапила і низка звернень «Донецького Меморіалу» про порушення права на доступ до публічної інформації.

Тож омбудсмен стійко охороняла невразливість Мініюсту, туди надсилались запити, лише імітуючи перевірку повідомлень про порушення, на які Мініюст не відповідав, але омбудсмена це не бентежило. Фактично омбудсмен гальмувала притягнення порушників закону до відповідальності. Тобто виступала певною мірою співником у порушеннях закону. Саме при ній була вигадана ідея про *«зловживання правом на доступ інформації»*. Насправді це можна розуміти і так, що омбудсмен намагається знайти можливість у випадках, коли чиновник протиправно відмовляє у наданні запитуваної інформації зробити винним запитувача інформації – мовляв, це той порушує закон, якось не так запитуючи інформацію і тим самим зловживає правом на її отримання, а не чиновник, що відмовляє у її наданні.

Важливо підкреслити, що саме впевненість чиновників у безкарності при порушенні закону перешкоджає викоріненню практики порушення закону чиновниками у даному випадку. До речі, й у багатьох інших питаннях.

Врешті решт так і сталося цього разу: за порушення права на доступ до інформації ані міністр Петренко, ані будь хто з Мініюсту відповідальності не поніс. Як ані омбудсмен, ані будь-хто з її офісу не відповів за бездіяльність щодо Мініюсту.

52. В Доповіді Уповноваженого за 2020 рік стосовно права на інформацію та звернення громадян міститься наступна рекомендація:

Міністерству юстиції України: розробити та подати в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України зміни до закону «Про звернення громадян» та закону «Про доступ до публічної інформації» щодо встановлення конкретних правових механізмів для уникнення зловживання правом на звернення та інформацію при надсиланні звернень та запитів на інформацію (лист від офісу Уповноваженого № 1629.4/14.13/22/31/30.1 від 17.01.2022).

Минув рік і в наступній Доповіді під № 153 щодо виконання рекомендацій зазначено

Розробити та подати в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо внесення змін до Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року № 2939–VI щодо запровадження конкретних правових механізмів для уникнення зловживання запитувачами правом на отримання інформації (пункт 2.1 «Право на інформацію» розділу 2 «Громадянські та політичні права»)

Не виконано, законопроект на розгляд до Верховної Ради України **не подано.**

Отже Мініюст навіть не став напружуватись, аби цю безглузду рекомендацію реалізовувати.

ПОДІЇ В ОКУПАЦІЇ

53. Про те, яким є стан в місцях несвободи на окупованих територіях України, а також яким чином там можна потрапити в ув'язнення, відомо небагато.

Натомість чимало повідомлень стосуються найбільш жорстокої катівні у Донецьку. Приміщення колишнього заводу «Ізоляція» захопили контрольовані Росією угруповання у 2014 році. Пізніше зі слів полонених і заручників, котрі поверталися за обмінами, стало відомо, що в «Ізоляції» діє в'язниця. Існують десятки свідчень про катування там.

В Україні Офіс генпрокурора веде кримінальні справи щодо подій у цьому місці. Наприкінці 2020 року, за словами заступника голови департаменту нагляду за розслідуванням злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту, Зери Козлієвої, було оголошено про підозру одному з бойовиків із позивним «Палич», який був комендантом тюрми. Зі слів інших експолонених відомо, що це – Денис Куликовський.

В'язнями тюрми «Ізоляція» були, зокрема, вчений Ігор Козловський і журналіст Станіслав Асєєв.

54. Певну інформацію вдається збирати організації «Восток SOS». Ними підготовлений наступний огляд порушень прав людини в окупованих районах Луганської та Донецької областей.

У січні 2020 року в тимчасово окупованих Російською Федерацією районах Луганської й Донецької областей, були виявлені нові факти порушень прав людини: незаконні затримання та обмеження свободи пересування цивільних осіб, створення паралельної правової системи, порушення права власності. На жаль, усі ці порушення прав людини стали «нормою» для жителів територій так званих «народних республік».

1. Незаконні арешти, затримання й обмеження свободи пересування

Жителя Голубівки (колишній Кіровськ) так званий «Верховний суд ЛНР» засудив до 12 років ув'язнення за «державну зраду». У повідомленні стверджується, що чоловік надавав допомогу «в дискредитації виборів Голови Луганської Народної Республіки та депутатів Народної Ради ЛНР шляхом здійснення фото- і відеофіксації осіб, що беруть участь в організації та проведенні виборів, з метою ідентифікації їх».

Жителя Лутугино за вироком так званого «Лутугинського районного суду ЛНР» засудили на 8 років і 6 місяців позбавлення волі.

У повідомленні йдеться про те, що нібито «31.07.2014 року підсудний, ігноруючи Конституцію ЛНР, а також інші нормативно-правові акти, що діяли на території ЛНР, на добровільних засадах брав участь у незаконному збройному формуванні (далі НЗФ), а саме: у не передбаченому законом загоні самооборони Лутугино. Дане НЗФ діяло спільно зі Збройними силами України, та їхні дії були спрямовані на позбавлення волі осіб, що підтримують інтереси ЛНР. Для виконання своїх функціональних обов'язків у НЗФ підсудний, маючи при собі вогнепальну зброю та боєприпаси до неї, в період з 14 по 23 серпня 2014 року, а також з 18 по 24 серпня 2014 року, згідно зі складеним графіком чергування, здійснював охорону незаконно позбавлених волі двох громадян в приміщенні роздягальні ДЮСШ міста Лутугине».

У соцмережі Facebook 18 січня 2020 року повідомили про зникнення багатодітної матері – Марини Недодаєвої. 16 січня жінка повинна була приїхати з невідконтрольної українському уряду території в Станицю Луганську, але на зв'язок так і не вийшла. 27 січня на сайті так званого «МДБ ЛНР» з'явилося повідомлення про затримання Марини Недодаєвої й обвинувачення її в «шпигунстві» на користь України та у «зраді батьківщині».

У повідомленні також йдеться про те, що Марина нібито збирала відомості про співробітників так званої «народної міліції» та «вела серед військовослужбовців ЛНР агітаційно-пропагандистську роботу з метою переходу їх на бік противника шляхом використання програми СБУ «На тебе чекають вдома».

За інформацією із закритого джерела станом на 29 січня 2020 року жінку відпустили.

55. Ректора «Донбаської юридичної академії» Сергія Гончарова затримали за звинуваченням у організації замовного вбивства керівників так званого «міністерства освіти ДНР». 22 січня 2020 року про це повідомляють «Новини Донбасу».

«Донбаську юридичну академію» відкрили в окупованому Донецьку в 2015 році. Вона позиціонувалася як заклад з підготовки «кадрового резерву республіки». «Академією» опікувалися колишній голова так званої «ДНР» Олександр Захарченко та «віцепрем'єр» Олександр Тимофєєв.

У соцмережі Facebook 21 січня 2020 року донецький блогер «Сєня Анатоліч Варм» повідомив про затримання блогера та члена так званої «громадської палати ДНР» Олександра Болотіна.

Раніше Олександр Болотін публікував у соцмережах кілька повідомлень, у яких повідомляв, що в школах Макіївки відсутнє харчування для учнів. У проблемі він звинувачував «мера» окупованої Макіївки Сергія Голощапова. Після цього блогер записав відеозвернення до «голови ДНР» Дениса Пушиліна, де закликав звільнити голову «Громадської палати» Олександра Кофмана за тиск. Також у Олександра Болотіна виник конфлікт із представниками «міністерства інформації ДНР», які стверджують, що проблем із харчуванням у макіївських школах немає. Напередодні Болотін повідомляв про погрози на свою адресу з боку працівників «Мінінформу ДНР». Про цей випадок повідомляють «Новини Донбасу».

Житель Донецька «П» 23 січня 2020 року був «засуджений до п'яти років позбавлення волі за шпигунство на користь служби безпеки України». Також у повідомленні говориться, що чоловік здійснював приватні пасажирські перевезення через контрольний-пропускний пункт між окупованими так званою «ДНР» і підконтрольними Україні територіями, а також доставляв посилки на територію так званої «ДНР».

Зазначається, що його нібито «в листопаді 2016 року було завербовано співробітником СБУ. За його завданням обвинувачений здійснював терористичну діяльність на території ДНР від зазначеного періоду до жовтня 2018 року».

Наприкінці грудня бізнесмена з Дніпра під час перетину лінії розмежування затримали й утримували в неволі два тижні співробітники так званого «МДБ ДНР». Чоловік їхав провідати літніх батьків у Донецьку. Про це повідомляє прес-центр Служби безпеки України. У повідомленні також зазначається, що чоловіка обвинуватили в діяльності, яка «завдає шкоди ДНР», зокрема, в роботі на українські спецслужби.

Після пред'явлення «обвинувачення» бойовики два тижні незаконно утримували чоловіка в підвальному приміщенні, застосовували методи психологічного та фізичного тиску, позбавили його можливості нормально харчуватися.

Представники так званого «МДБ ДНР» за допомогою погроз розправи над рідними чоловіка, схилили його до співпраці. А саме, змусили збирати та передавати інформацію про патріотичні організації, з якими бізнесмен підтримував зв'язок. Також у бізнесмена конфіскували гроші й автомобіль.

Створення паралельної правової системи, адвокатури, нотаріату, судів

В окупованих Донецькій і Луганській областях окупаційні адміністрації Російської Федерації та підконтрольні їм засоби масової інформації продовжують інформувати місцевих жителів і світову спільноту щодо діяльності своїх «державних органів». Зазначимо, що ця діяльність не має юридичної сили та спрямована тільки на демонстрацію так званої «державності» в «республіках».

Депутати так званої «народної ради ЛНР» 15 січня 2020 року під час пленарного засідання розглянули в першому та другому читаннях і прийняли низку своїх «законів», зокрема, закон «Про внесення змін до Кримінального кодексу Луганської Народної Республіки».

ПЕРСОНАЛ УСТАНОВ

56. До 27 установ, діяльність яких оптимізована в попередні роки та які перераховані в п.37 Доповіді-2018 та у п.41 Доповіді-2019, у 2020 році додалися ще 12. Було прийнято рішення про оптимізацію шляхом консервації наступних установ.

Ігреський виправний центр № 133,
Жовтоводська виправна колонія № 26,
Чорноморська виправна колонія № 74,
Устинівський виправний центр № 37,
Ширяївський виправний центр № 111,
Дергачівська виправна колонія № 109,
Ковельська виховна колонія,
Черкаська виправна колонія № 62,
Чернігівська виправна колонія № 44,
Бучанська виправна колонія № 85,
Олександрівський виправний центр № 104,
Цуманська виправна колонія № 62.

У період до 2017 року Державною пенітенціарною службою було оптимізовано 5 установ виконання покарань.

У період з 2017 до 2020 років оптимізовано 34 установи виконання покарань шляхом консервації/ліквідації відповідно до вимог Порядку оптимізації установ ДКВС, затвердженого постановою Кабінету Міністрів від 7 червня 2017 року №396, з яких на сьогодні:

- у процесі реорганізації шляхом приєднання до діючих установ виконання покарань знаходиться 21 установа;

Станом на 15.03.2021 в ДКВС України оптимізовано 39 установ виконання покарань, з яких 15 установ перебувають в стані консервації, 21 – в стані реорганізації шляхом приєднання до інших установ виконання покарань та 3 – в стані ліквідації.

В оптимізованих шляхом консервації установах виконання покарань фактично перебуває персонал у кількості 738 осіб.

В період з травня 2016 року по лютий 2021 року установи виконання покарань до інших органів та відомств не передавалися

Станом на сьогодні в оптимізованих установах працює 365 осіб персоналу, які забезпечують належну цілодобову охорону майнових комплексів державних установ.

Наголошується, що установи виконання покарань не передаються, а згідно з наказом Міністерства юстиції України припиняють діяльність шляхом ліквідації.

Разом з тим, повідомляється, що до Міністерства оборони України передано нерухоме майно зокрема будівлі та споруди разом із інженерними мережами та об'єктами інфраструктури 2 установ; передача майна ще 2 установ триває.

Листом від 29.01.2021 Міністром надіслано до Фонду державного майна України документи щодо об'єкта приватизації – Ірпінського виправного центру №132 для розміщення у переліку об'єктів малої приватизації державної власності що підлягають приватизації у 2021 році. (Лист №11197/8474-33-21/27 від 16.03.2021 та лист №22-97-21/71-Пі від 15.03.2021)

57. Навчання персоналу у сфері дотримання прав людини є важливим чинником у впровадженні цивілізованих стандартів поводження з ув'язненими.

Протягом 16-23 листопада 2020 року Департаментом у взаємодії з Благодійною організацією «FREE ZONE» та спільно з громадською організацією «Україна без тортур», за участі представників Державних установ «Центр пробації» та «Центр хорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України», організовано та проведено цикл навчальних онлайн-вебінарів для керівництва всіх установ виконання покарань, слідчих ізоляторів та філій Державної установи «Центр пробації».

Метою заходу було систематизування знань учасників про права засуджених, види моніторингу прав засуджених та ув'язнених, висвітлення основних функцій та завдань, що постають перед національним превентивним механізмом та спостережними комісіями.

Під час заходу звернуто увагу на організацію роботи по досягненню основних показників, передбачених постановою Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 р. № 471 «Про затвердження діяльності Кабінету Міністрів України» однією з цілей якої є – створення гуманістичної системи виконання кримінальних покарань та очікуваним результатом має стати зменшення рівня повторної злочинності та збільшення частки осіб, які успішно пройшли реабілітацію на пробації без ізоляції від суспільства.

Окрім того, акцентовано увагу на аналізі рішень Європейського суду з прав людини, а саме: щодо порушення статті 3 Конвенції про захист прав і основоположних свобод з огляду на неналежні умови тримання та неналежне медичне забезпечення засуджених та осіб, узятих під варту в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах ДКВС України.

Також основними темами зазначеного вебінару стали: забезпечення ефективного моніторингу дотримання прав засуджених на медичну допомогу; особливості застосування умовно-дострокового звільнення та профілактика передозувань опіоїдів в установах ДКВС.

Установи виконання покарань завжди були і залишаються місцями підвищеного ризику інфікування небезпечними хворобами.

Досягнення результативності у сфері дотримання прав ув'язнених та засуджених, зниження рівня передачі ВІЛ, туберкульозу, та вірусного гепатиту С, ефективності роботи з їх ресоціалізації, підготовки до звільнення та реінтеграції у суспільство в першу чергу залежить від налагодженої комунікації та взаємодії персоналу пенітенціарних установ, медичних працівників, уповноважених органів з питань пробації та представників неурядових організацій. (24.11.2020 <https://kvs.gov.ua/new/note/5929/>).

ВИСНОВКИ

доповіді „Дотримання прав ув'язнених в Україні-2020”

В 2020 році продовжилось зниження в'язничного населення – з 52863 осіб станом на 01.01.2020 р. до 49 823 осіб станом на 01.01.2021 року.

Число жінок, які відбувають покарання у кримінально-виконавчих установах – 1541. Чисельність довічно ув'язнених осіб склала 1541, в тому числі 23 жінки.

Медичні послуги в установах кримінально-виконавчої служби залишаються на низькому рівні. У 2020 році продовжив зберігатися надзвичайно високий рівень смертності: вмерло 485 осіб. Це означає, що показник смертності на 1 тис. ув'язнених складає 9,73 – за останні десять років він приблизно тримається на одному рівні.

Законотворчий процес має ознаки імітації ухвалення законів з боку законодавців, ініціативи громадськості з поліпшення законів зазвичай не мають достатньої підтримки для реалізації.

Довести порушення права на доступ до інформації, звертаючись до Уповноваженого з прав людини, практично неможливо: з отриманих Секретаріатом Уповноваженого у 2020 році 3613 звернень про порушення права на доступ до публічної інформації за порушення вимог закону складено 174 протоколи про адміністративні порушення, що складає 4,8% від числа звернень. Очевидно, що щодо 3439 звернень протоколи не склались. Омбудсмен у випадку порушення закону чиновниками нерідко своєю бездіяльністю убезпечує тих від відповідальності.

Залишається серйозною проблема жорстокого поводження та катувань в установах відомства. У Доповіді Уповноваженого зазначається, що кількість повідомлень про факти катувань від громадян в місцях несвободи або їхніх родичів збільшилась з 43 у 2019 році до 165 у 2020 році. Водночас керівникам органів державної влади у 2020 році внесено лише 18 актів реагування щодо усунення виявлених порушень прав людини. Очевидно, що численні випадки жорстокого поводження з в'язнями фактично тільки фіксуються Уповноваженим без серйозних наслідків для тих, хто застосовує таке поводження.

Упродовж 2020 року до кримінальної відповідальності притягнуто 32 працівника ДКВС, але це жодним чином не впливає на рівень жорстокого поводження з ув'язненими.

Не поліпшується кадрова проблема. Рівень соціальної захищеності персоналу залишається неприпустимо низьким, як надзвичайно низькою є й зарплата. Престижність професії пенітенціарного працівника занадто низька. Дієвих заходів на виправлення становища не вживається, все обмежується обіцянками покращення.

На окупованих територіях панує беззаконня, а найбільший злочин там – бути українцем.

Знання міжнародних стандартів у сфері дотримання прав людини від персоналу не вимагається, тим більше не вимагається реалізація цих стандартів.

Як і раніше, громадський контроль дотримання прав засуджених та ув'язнених як системна діяльність відсутній. Співпраця з громадськістю залишається вельми обмеженою. Досі не створені незалежні ефективні інспекційні механізми контролю дотримання прав людини в діяльності установ в'язничної системи та міліції.

“ДОНЕЦЬКИЙ МЕМОРІАЛ”

“Донецький Меморіал” – громадська правозахисна історико-просвітницька і благодійна організація. Виникла в 1989 році, основними завданнями “Донецького Меморіалу” є:

- сприяння дотриманню прав людини;
- сприяння реабілітації та соціальній адаптації осіб, засуджених та звільнених з місць позбавлення волі;
- правова просвіта громадян, включаючи персонал пенітенціарних установ, правоохоронних та інших державних органів;
- сприяння зусиллям у реформуванні кримінально-виконавчої системи.

З 1997 року “ДМ” зосередився на здійсненні ініціатив у сфері реформування кримінально-виконавчої системи України.

Видання “Донецького Меморіалу” розміщені на Web-сайті www.ukrprison.org.ua

ДОТРИМАННЯ ПРАВ УВ’ЯЗНЕНИХ В УКРАЇНІ-2020 ДОПОВІДЬ “ДОНЕЦЬКОГО МЕМОРІАЛУ”

Відповідальний за випуск Букалов Олександр
Технічні редактори Ілля та Поліна Букалови